

İÇİNDEKİLER

ÇİZELGELER LİSTESİ	5
KISALTMALAR	7
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11

1. BÖLÜM

1. Tasavvufun Tarihi Gelişimi ve 16.-17. Yüzyıl Anadolu'sunda Mistik Arayışlar.....	21
2. Halvetîlik.....	30

2. BÖLÜM

1. Şairin Hayatı.....	37
2. Mensubu Olduğu Tarikat Şubesi.....	38
3. Ebebi Kişiliği.....	39
3.1. Şiire ve Şaire Dair Görüşleri.....	39
3.2. Kâşif'in Etkisinde Kaldığı Şairler.....	43
3.3. Dil ve Üslup.....	52
4. Eserleri.....	59
4.1. Divan.....	59
4.2. Kâşifü'l-Esrâr.....	59

3. BÖLÜM

1. Divanın Şekil Özellikleri.....	61
1.1. Nazım Şekilleri.....	61
1.1.1. Bahr-i Tavîl.....	61
1.1.2. Kasîde.....	62
1.1.3. Tercî'-i Bend.....	63
1.1.4. Terkîb-i Bend.....	64
1.1.5. Murabba'.....	64
1.1.6. Muhammes ve Tahmis.....	66

1.1.7. Müseddes.....	66
1.1.8. Gazel.....	67
1.1.9. Müstezâd.....	69
1.1.10. Koşma.....	70
1.2. Vezin.....	70
1.3. Redif ve Kafiye.....	75
2. Divanın Muhteva Özellikleri.....	81
2.1. Divanda Kullanılan Ayetler, Hadisler ve Önemli Sözler.....	81
2.1.1. Ayetler.....	82
2.1.2. Hadisler ve Önemli Sözler.....	101
2.2. Divanda Adı Geçen Şahıslar.....	107
2.2.1. Peygambeler.....	107
2.2.2. Şehnâme Kahramanları ve Diğer Mitolojik Karakterler.....	114
2.2.3. Hikaye Kahramanları.....	118
2.2.4. Diğer Şahıslar.....	120
2.3. Kâşif Divanı'nda Geçen Bazı Kavramlar.....	128
2.3.1. Devrân.....	129
2.3.2. Halvet.....	130
2.3.3. Darb-ı Esmâ.....	132
2.3.4. Atvâr-ı Seb'a.....	132
2.3.5. Esmâ-yı Seb'a.....	137
2.3.6. Zikir.....	139

4. BÖLÜM

1. Divan Nüshalarının Tavsifi.....	141
1.1. Ankara Nüshası.....	141
1.2. Berlin Nüshası.....	142
2. Mehmet Emin Tevfik Efendi.....	143
3. Divan Metninin Kuruluşunda İzlenen Yol.....	143
4. Kâşif Dîvânı Metni.....	147
Kasîdeler.....	155
Musammatlar.....	169
Gazeller.....	225
SONUÇ	515
KAYNAKLAR	519

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1.1.	Havvetiliğin ana kolları ve şubeleri.....	32
Çizelge 3.1.	Bahr-i tavîllerdeki hitap kelimeleri.....	62
Çizelge 3.2.	Murabba‘lardaki kafiye şeması, bend sayısı ve aruz vezni.....	64
Çizelge 3.3.	Murabba‘larda tekrar eden mısralar.....	65
Çizelge 3.4.	Muhammeslerde tekrar eden mısralar.....	66
Çizelge 3.5.	Müseddeslerde tekrar eden mısralar.....	67
Çizelge 3.6.	Gazellerin beyit sayısı ve oranı.....	67
Çizelge 3.7.	Gazelerde kullanılan aruz kalıbı, kullanım miktarı ve oranı.....	68
Çizelge 3.8.	Ek, kelime, kelime ve eklerden oluşan redif sayıları ile redif kullanılmayan gazel sayısı.....	69
Çizelge 3.9.	Gazelerde kullanılan kafiye çeşitleri sayıları ve oranları.....	69
Çizelge 3.10.	Şiirlerde kullanılan aruz kalıpları.....	71
Çizelge 3.11.	Şiirlerde tespit edilen aruza uymayan mısralar.....	72
Çizelge 3.12.	Şiirlerde kullanılan hece kalıpları.....	75
Çizelge 3.13.	Şiirlerde kullanılan redif çeşitleri, sayıları ve oranları.....	76
Çizelge 3.14.	Musammat şiirlerde kullanılan redif çeşitleri, sayıları ve oranları.....	76
Çizelge 3.15.	Şiirlerde kullanılan rediflerin kelime kökenleri oranları.....	77
Çizelge 3.16.	Musammat şiirlerde kullanılan rediflerin kelime kökenleri oranları.....	77
Çizelge 3.17.	Şiirlerde kullanılan kafiye çeşitleri oranları ve sayıları.....	79
Çizelge 3.18.	Musammat şiirlerde kullanılan kafiye çeşitleri oranı ve sayısı.....	80

ÖNSÖZ

XVII. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin her alanda içerisine düştüğü duraklama emarelerine rağmen divan edebiyatının atağa geçtiği bir yüzyıl görünümündedir. Nâbî, Nef'î, Şeyhülislam Yahya, Nâ'îlî ve Neşâtî gibi şairler şiirin rotasını kendi dünya görüşleri ve edebi zevklerine göre belirlemekte ve böylece divan şiirinin akacağı yeni mecralar ve yeni ufuklar ortaya çıkmaktadır. Edebiyat tüm alanlarıyla bir önceki yüzyılı geride bırakır ve şiir yeni soluklarla varlığını devam ettirir. Ancak çığır açıcı büyük şairlerin yanı sıra ismi kaynaklarda bile geçmeyen nice şairler vardır ki yazdıkları şiirler ve ortaya koydukları eserler ile göz doldurur. Vasat olarak nitelenen pek çok şairin divanı karıştırıldığında berceste mısralar ve nitelikli manzumeler ile karşılaşılır. Bu şairlerden her biri divan şiirinin saklı hazineleridir. XVII. yüzyılda yaşamış, dikkatlerden kaçan; ancak edebi verimliliği ile divan şiiri için adeta saklı hazine olan bir şair de “Kâşif Es'ad Efendi'dir”.

Kâşif Es'ad Efendi, birkaç kaynak eserde adına rastlayabildiğimiz ancak yazdığı şiirlerle hacimli ve nitelikli bir divana sahip, XVII. yüzyıl mutasavvıf şairlerdendir. Şair, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar en çok müntesibi bulunan tarikat olma özelliğini koruyan ve pek çok Osmanlı padişahının da ilgisini kazanan Halvetiyye tarikatının Ahmed-iyye koluna munsuptur. Kâşif Es'ad Efendi ile ilgili en önemli husus Niyazî-i Mısırî ile aynı pirden el almasıdır. Nitekim şair, Elmalı'da Ümmî Sinan tarafından yetiştirilen, Niyazî-i Mısırî, Ahmed-i Matlaî, Gülaboğlu Askerî, Mustafa Şeyhî ve Çavdaroğlu Müftî gibi önemli mutasavvıf şairler ile aynı kültür coğrafyasında yetişir. Ümmî Sinan, yetiştirdiği mutasavvıflarla Halvetiyye tarikatının muhtelif sahalara yayılmasına vesile olmakla beraber gerek kendi yazdığı gerekse isimlerini zikrettiğimiz şairlerin yazdıkları tasavvufî şiirlerle genel planda tasavvufî şiirin özelde Halvetî şiirinin poetik zeminini oluşturur. Bu bakımdan Kâşif Es'ad Efendi'nin hem mutasavvıf hem edebî kimliğinin oluşmasında Ümmî Sinan'ın etkisi büyüktür. Buna rağmen şairin, Ümmî Sinan'ın yetiştirdiği diğer şairler kadar bilinmeyişi dikkat çekicidir. Bu bakımdan Kâşif'in Divanı'nın metin neşrinin yapılması ve onunla ilgili akademik bir çalışmanın gerçekleştirilmesi hem tasavvuf ve tarikatlar tarihi için önemli bir ismin gün yüzüne çıkmasına vesi-

le olacak hem de tasavvufi şiir kategorisinde değerlendirebileceğimiz güçlü bir şairin tanıtımına olanak tanıyacaktır. Dahası XVII. yüzyılda Ümmî Sinan, Niyâzî-i Mısırî ve Sun’ullah Gaybî gibi güçlü Halvetî şairlerle temsil edilen Halvetiyye şiiri, kendi poetik zeminini destekleyici önemli bir metne kavuşacaktır. Bu düşüncelerden hareketle biz, Kâşif Es’ad Efendi’nin hayatı, edebi kişiliği ve eserlerinin merkezde olduğu bir çalışma gerçekleştirdik.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde genel olarak tasavvufun tarihi gelişimi üzerinde durularak Halvetiyye tarikatının XVII. yüzyıla kadar olan genel seyri aktarılmaktadır. İkinci bölümde Kâşif Es’ad Efendi’nin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri yer almaktadır. Üçüncü bölümde Divan’ın bazı şekil ve muhteva hususları anlatılmaktadır. Son bölümde ise biri Ankara Milli Kütüphane’de “06 Mil Yz FB 251/3” arşiv numarasında kayıtlı diğeri Almanya Milli Kütüphanesi’nde “Ms.or.oct.2718” arşiv numarasında kayıtlı nüshaları vasıtasıyla Kâşif Divanı’nın metni aktarılmaktadır. Çalışma esnasında kıymetli hocalarımızın desteğini her zaman yanımızda bulduk. Bu bakımdan metnin tedariki noktasında yardımlarını esirgemeyen ve çalışmamı baştan sona kontrol eden değerli hocam Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK’a, metnin Farsça kısımlarının okunuşunda yardımcı olan Doç. Dr. Ayşe YILDIZ’a ve Doç. Dr. Parvana BAYRAM’a, başta metin kısımlarının okunuşu olmak üzere karşılaştığımız güçlüklerde yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Ömer BAYRAM’a ve Yrd. Doç. Dr. Abuzer KALYON’a şükranlarımı sunarım. Ayrıca finansal desteğinden dolayı Tübitak’a teşekkür ederim.

Enes İlhan
Ankara 2015